

Celem naukowym projektu jest weryfikacja jednej głównej i czterech dodatkowych hipotez badawczych.

- 1. Potrzeby organizacyjno-finansowe wojska stanowiły najważniejszy czynnik modernizacyjny państwa polsko-litewskiego.** Ewolucja systemu skarbowego, a w mniejszym stopniu także organizacji administracji i polityki w późnym średniowieczu i w początkach epoki wczesnonowożytnej była efektem zmian zachodzących w wojskowości. Teza taka nawiązuje do teorii tzw. rewolucji militarnej, ale różni się od najpopularniejszych jej interpretacji koncentracją uwagi na kwestiach finansowych, a mniejszym zainteresowaniem zagadnieniami z zakresu dziejów techniki i taktyki. Choć uznajemy znaczenie tych ostatnich czynników, w naszych analizach to gospodarka, skarbowość i finanse zajmować będą najwięcej miejsca.
- 2. Procesy modernizacyjne państwa (w tym zwłaszcza jego skarbowości) były w Rzeczypospolitej związane z okresami wzrostu wydatków na działania wojenne.**
- 3. Organizacja armii była dostosowywana do możliwości gospodarczo-społecznych i finansowych państwa.**
- 4. Implementacja reform skarbowo-militarnych nie była nigdy procesem prostym i dającym wyłącznie rezultaty zaplanowane przez ich autorów.**
- 5. Na praktyczne funkcjonowanie poszczególnych regulacji znaczny wpływ miały też czynniki rynkowe.**

Mimo rozpoznania ewolucji struktur wojskowych w obecnej literaturze przedmiotu właściwie brak połączenia koncepcji „rewolucji wojskowej” z szeroką sferą przemian skarbowych i instytucjonalnych zachodzących w państwie polsko-litewskim. Projekt ten wychodzi więc poza granice wąsko rozumianej specjalizacji historyków wojskowości, nadając badaniom perspektywę gospodarczą i prawną. Dzięki temu możliwe będzie lepsze rozpoznanie skomplikowanego charakteru państwa polsko-litewskiego, którego ewolucja odbywała się w rytmie kolejnych kryzysów militarnych i finansowych. Nie jest to jednak specyfika tylko polska, ale element zjawiska ogólnoeuropejskiego. Takie szerokie ujęcie tematu jest nieznanne w literaturze polskiej. Analizy prowadzone w ramach projektu szeroko będą też odnosić się do osiągnięć tzw. „nowej ekonomii instytucjonalnej” (New institutional economics), czyli szkoły podkreślającej znaczenie systemów normatywnych oraz instytucji społecznych w funkcjonowaniu rynków oraz organizacji. Sądzymy, że perspektywa taka, raczej nieprzywoływana w polskiej historiografii, a z sukcesem wykorzystywana w pracach badaczy takich jak North, Ogilvie czy Van Zanden pozwoli nie tylko na pełniejsze uchwycenie związków między czynnikami ekonomicznymi a instytucjonalnymi (ze szczególnym zwróceniem uwagi na organizację wojska), ale także zwrócenie uwagi historyków na zagadnienia dotąd w analizach pomijane.

Zakres chronologiczny projektu mieści się w granicach zawartych w danych 1454-1648. Przedstawiony będzie więc prawie dwustuletni okres ukazujący przejście od średniowiecznych struktur państwowych i wojskowych do czasów Władysława IV, kiedy to potencjał militarny osiągnął maksymalny historyczny poziom (zwycięska wojna o Smoleńsk 1632-1634 i krótkotrwały konflikt ze Szwecją zakończony rozejmem w Sztumskiej Wsi w 1635 r.), znaczący nawet na tle współczesnych potęg europejskich.

Prowadzone badania będą miały charakter szeregu makro, jak i mikrostudium.

Pierwsze z nich będą zmierzały do rekonstrukcji struktury dochodów i wydatków władców i państwa. W późnym średniowieczu, w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim nie istniał formalny rozdział na skarb nadworny i publiczny, a kiedy zaczął się kształtować w początkach epoki nowożytnej przepływy środków z dochodów prywatnych władców do skarbu państwa były zjawiskiem codziennym. Konieczne jest więc wspólne rozpatrywanie obu skarbów: nadwornego i publicznego, a także wzajemnych transferów między skarbami Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego odgrywających istotną rolę w okresie konfliktów militarnych (np. I wojna północna). Szczególny nacisk położony zostanie na wydatki wojskowe i źródła ich finansowania w okresie kryzysowym, w tym system zastawu królewskich oraz dochodów z ceł i żup, a także roli dzierżaw. Potencjał finansowy i militarny państwa polsko-litewskiego zostanie zestawiony z formami aktywności na arenie międzynarodowej oraz skonfrontowany z zasobami innych krajów europejskich.

Drugi kierunek podjętych badań będzie związany z porównaniem aktów normatywnych dotyczących organizacji wojska i instytucji państwowych z ich rzeczywistym, potwierdzonym na poziomie mikro w źródłach rachunkowych i sądowych. W ten sposób zostanie rozpoznany praktyczny wymiar reform skarbowo-wojskowych, których konsekwencje wykraczały poza plany i nadzieje ustawodawców.

Trzecia część badań będzie związana z opracowaniem modeli ekonomicznych opisujących formalną i realną strukturę konsumpcji jednostek wojskowych i „statystycznego” żołnierza oraz ich porównaniu z dostępnymi danymi dotyczącymi dochodowości szlachty i mieszczan.